

พยาบาลผู้เชี่ยวชาญโรคเบาหวาน

บุญจันทร์ วงศ์สุนทรรัตน์* วท.ม. (พยาบาลศาสตร์), วพ.

บทคัดย่อ: พยาบาลผู้เชี่ยวชาญโรคเบาหวาน หรือ พยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงโรคเบาหวาน เป็นบทบาทใหม่ของพยาบาลสายปฏิบัติ ที่มีความเชี่ยวชาญในการให้การดูแลช่วยเหลือผู้เป็นเบาหวานที่มีปัญหาซับซ้อน ร่วมกับทีมบุคลากรทางสุขภาพแบบสหสาขาวิชาชีพ เพื่อให้ผู้ที่เป็นเบาหวานสามารถดูแลตนเองในการควบคุม ป้องกันและลดความเสี่ยงต่อการเกิดภาวะแทรกซ้อนของอวัยวะต่าง ๆ จากโรคเบาหวาน โดยเฉพาะที่ ตา ไต ประสาท หัวใจและหลอดเลือด โดยทำบทบาทใน 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการปฏิบัติการพยาบาล ดูแลผู้เป็นเบาหวานที่มีปัญหาและความต้องการที่ซับซ้อน 2) ด้านการสอน สาธิต ฝึกทักษะการใช้เทคโนโลยีต่างๆ จัดทำสื่อข้อมูล และให้ความรู้ในการดูแลตนเองแก่ผู้เป็นเบาหวาน 3) ด้านการให้คำปรึกษาและเป็นแหล่งประโยชน์ ในการให้ข้อมูลแก่ผู้เป็นเบาหวาน ครอบครัว และบุคลากรทางสุขภาพ 4) ด้านการบริหารจัดการ จัดหาแหล่งประโยชน์ อุปกรณ์ เครื่องมือ สื่อ สำหรับสนับสนุนการดูแลตนเองของผู้เป็นเบาหวาน และการปฏิบัติงานของพยาบาลผู้ดูแล 5) ด้านการวิจัย ทำวิจัย ร่วมวิจัย สนับสนุนการทำวิจัยของบุคลากรทางสุขภาพและนักศึกษา และประยุกต์ ใช้ผลการวิจัยในการดูแลผู้เป็นเบาหวาน และ 6) ด้านการช่วยเหลือพิทักษ์สิทธิผู้ใช้บริการในการรับการดูแลรักษา โดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมและจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ ซึ่งบทบาทของพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงนี้ จะเป็นกำลังสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่นำลงสู่การปฏิบัติการดูแลผู้ป่วยซับซ้อนในคลินิก ให้ได้รับการดูแลแบบองค์รวมที่มีคุณภาพยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: พยาบาลผู้เชี่ยวชาญ โรคเบาหวาน

*พยาบาล 8 (ชำนาญการ) ผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง สาขาการพยาบาลอายุรศาสตร์-ศัลยศาสตร์: โรคเบาหวาน ภาควิชาพยาบาลศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล

พยาบาลผู้เชี่ยวชาญโรคเบาหวาน

บทนำ

เบาหวาน เป็นโรคเรื้อรังที่ไม่ติดต่อและเป็นปัญหาสำคัญทางสาธารณสุข ที่นับวันจะยังมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จากการสำรวจขององค์การอนามัยโลก เมื่อ ปี พ.ศ.2538 พบว่า มีผู้เป็นเบาหวานทั่วโลก 135 ล้านคน และคาดว่าในปี พ.ศ.2568 จำนวนผู้เป็นเบาหวานทั่วโลกจะสูงถึง 300 ล้านคน หรือเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 222.2 (King, Aubert & Herman, 1998) สำหรับในประเทศไทย ในปี พ.ศ.2538 พบว่า มีผู้เป็นเบาหวาน 863,000 คน และคาดว่าในปี พ.ศ.2568 จำนวนผู้เป็นเบาหวานจะเพิ่มขึ้นร้อยละ 222.8 หรือประมาณ 1,923,000 คน (องค์การอนามัยโลก, 1995) และจากการสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2543 ที่ผ่านมามีประชากรไทยที่มีอายุ 35 ปีขึ้นไปเป็นเบาหวานสูงถึงร้อยละ 9.6 หรืออาจกล่าวได้ว่าประชากรไทยที่มีอายุ 35 ปีขึ้นไปเกือบ 10 คน จะพบว่าเป็นเบาหวาน 1 คน โดยทราบว่าเป็นเบาหวานอยู่แล้วร้อยละ 4.8 คน ค้นพบใหม่ร้อยละ 4.8 และยังพบอีกว่ามีผู้ที่เป็นเบาหวานแฝง (pre-diabetes) อยู่ถึงร้อยละ 5.4 (Aekplakorn et al., 2003)

การดูแลรักษาผู้เป็นเบาหวาน เป็นการร่วมดูแลเป็นทีมของบุคลากรทางสุขภาพแบบสหสาขาวิชาชีพ โดยมีเครื่องมือที่สำคัญคือ การให้ความรู้ เพื่อให้ผู้เป็นเบาหวานและครอบครัว มีความเข้าใจถึงลักษณะของโรค แผนการรักษา อาหาร การออกกำลังกาย ยารักษา การตรวจเบาหวานและการดูแลรักษาสุขภาพตนเองในการควบคุมเบาหวานได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อป้องกันการเกิดภาวะแทรกซ้อน จากความเสื่อมของหลอดเลือดเล็กและหลอดเลือดใหญ่ ทั้งแบบเฉียบพลันและในระยะยาว ที่ก่อให้เกิดอันตรายและล้มเหลวของอวัยวะต่าง ๆ โดยเฉพาะที่ ตา ไต ประสาท

หัวใจ และหลอดเลือด รวมทั้งเพื่อให้ผู้เป็นเบาหวานมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างผาสุก ผู้ให้ความรู้โรคเบาหวาน จึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการดูแลรักษาดังกล่าว บุคลากรทางสุขภาพที่ให้ความรู้โรคเบาหวานนี้ จำเป็นต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ได้รับการอบรมฝึกฝนและมีการติดตามแสวงหาความรู้ที่ทันสมัย ทันต่อความก้าวหน้าของโรคและการรักษาที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งมีความเชี่ยวชาญในการให้ความรู้ การสนับสนุนให้ผู้เป็นเบาหวานสามารถดูแลตนเองในการควบคุมเบาหวานได้ ซึ่งผู้ให้ความรู้โรคเบาหวานนี้ อาจเป็นแพทย์ พยาบาล นักกำหนดอาหาร เภสัชกร นักกายบริหาร และอื่น ๆ (American Diabetes Association, 2004; Diabetes Control and Complications Trial Research Group, 1996; Eli Lilly and Company, 1996; UK Prospective Diabetes Study Group, 1998a; UK Prospective Diabetes Study Group, 1998b)

พยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง

พยาบาล เป็นบุคลากรทางสุขภาพที่สำคัญผู้หนึ่งที่นอกจากจะเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการให้ความรู้แล้ว ยังเป็นผู้ให้การดูแลช่วยเหลือแก่ผู้ป่วยในด้านต่าง ๆ ได้อย่างมาก ซึ่งปัจจุบันบทบาทของพยาบาลสายปฏิบัติ ได้มีการพัฒนาให้มีความเชี่ยวชาญในการดูแลผู้ป่วยเฉพาะกลุ่มที่มีความซับซ้อน ที่เรียกว่าพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง (advanced practice nurse) เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้นำในการปฏิบัติการพยาบาลที่มีความเฉพาะ โดยผสมผสานความรู้จากทฤษฎีงานวิจัยและประสบการณ์ และเข้าร่วมดูแลรักษาเป็นทีมกับบุคลากรทางสุขภาพ ให้การดูแลช่วยเหลือผู้ป่วย

ติดตามดูแลผู้ป่วยอย่างต่อเนื่อง ให้ข้อมูล ชี้แนะ สนับสนุน พัฒนาความสามารถของผู้ป่วยในการดูแลตนเอง และสนับสนุนครอบครัวให้มีส่วนร่วมในการดูแลช่วยเหลือผู้ป่วย ให้สามารถดูแลตนเองในการจัดการกับโรคที่เป็นอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อลดภาวะแทรกซ้อน ลดค่าใช้จ่ายจากการดูแลรักษาและมีคุณภาพชีวิตที่ดี การปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงนี้เป็นการเชื่อมโยง ระหว่างการปฏิบัติไปสู่การศึกษาวิจัย คุณสมบัติที่เฉพาะของพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง จึงถูกกำหนดให้เป็นพยาบาลวิชาชีพที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทสาขาทางการพยาบาลหรือเทียบเท่า มีกลุ่มผู้ป่วยที่อยู่ในความดูแลชัดเจน และได้รับวุฒิบัตรรับรองความเป็นผู้เชี่ยวชาญจากสภาการพยาบาล (สมจิต หนูเจริญกุล, 2546)

พยาบาลผู้เชี่ยวชาญโรคเบาหวาน

พยาบาลผู้เชี่ยวชาญโรคเบาหวานหรือพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงโรคเบาหวาน จึงไม่เพียงแต่ผู้ให้ความรู้โรคเบาหวานเท่านั้น ยังต้องปฏิบัติการพยาบาลในบทบาทหลัก 6 ด้านด้วยกัน (ภาควิชาพยาบาลศาสตร์, 2544) ประกอบด้วย

1. **ด้านการปฏิบัติการพยาบาล (clinical practitioner)** เป็นการปฏิบัติการพยาบาลทั้งทางตรงและทางอ้อมในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่มีปัญหาและความต้องการที่ซับซ้อนทั้งผู้รับไว้รักษาในโรงพยาบาลและผู้ป่วยนอก ตามความต้องการของผู้ป่วยและครอบครัว ร่วมดูแลกับแพทย์ นักกำหนดอาหาร และบุคลากรทางสุขภาพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องให้ผู้ป่วยได้รับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมโดยคำนึงถึง กาย จิต สังคม และความเชื่อของผู้ป่วย รวมทั้งมีการสร้างเสริมทักษะของผู้ป่วย และครอบครัวให้คงความสามารถในการดูแล

ตนเองในการควบคุมเบาหวาน และมีความสามารถในการร่วมตัดสินใจดูแลรักษาตนเองได้อย่างเหมาะสม

2. **ด้านการสอนและให้ความรู้ (educator)** ให้ความรู้ คำแนะนำที่มีความจำเป็นต่อการดูแลตนเอง เพื่อควบคุมเบาหวานทั้งภาวะปกติและภาวะพิเศษ สอน สาธิต ฝึกทักษะการใช้เทคโนโลยีต่างๆ ในการดูแลตนเอง แก่ผู้เป็นเบาหวานและครอบครัว การเลือกใช้เทคโนโลยีในการควบคุมเบาหวานตามความเหมาะสมของผู้เป็นเบาหวานแต่ละราย จัดทำสื่อ เอกสารแผ่นพับเพื่อการเรียนรู้ เป็นวิทยากรและจัดโครงการอบรม ให้ความรู้ให้แก่ผู้เป็นเบาหวาน รวมทั้งช่วยสอน ดูแล และสนับสนุนการเรียนรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาโรคเบาหวานของนักศึกษาและบุคลากรทางสุขภาพ

3. **ด้านการเป็นที่ปรึกษา (consultant)** ให้คำปรึกษา ช่วยเหลือ แนะนำแหล่งประโยชน์ และจัดหาแหล่งประโยชน์ ในการควบคุมเบาหวานให้แก่ผู้เป็นเบาหวานและครอบครัวทั้งในภาวะปกติและภาวะฉุกเฉินทั้งโดยตรงและทางโทรศัพท์ ให้คำปรึกษา และเป็นแหล่งประโยชน์ในการให้ข้อมูลแก่บุคลากรทางสุขภาพและทีมผู้ดูแลรักษาผู้เป็นเบาหวาน ในการเลือกใช้เทคโนโลยีควบคุมเบาหวานที่เหมาะสมกับผู้เป็นเบาหวานแต่ละราย รับปรึกษาและส่งปรึกษาผู้เป็นเบาหวานที่มีปัญหาการดูแลตนเองระหว่างทีมบุคลากรทางสุขภาพ รวมทั้งการมีบทบาทเป็นคณะทำงานเบาหวานของสถาบันที่ทำงานอยู่และขององค์กรที่เป็นเครือข่าย เพื่อพัฒนาระบบการดูแลผู้เป็นเบาหวานให้ก้าวหน้า

4. **ด้านการบริหาร (administration)** บริหารจัดการ จัดหาแหล่งประโยชน์ อุปกรณ์ เครื่องมือ สื่อ เอกสาร แผ่นพับ ข้อมูลความรู้ สำหรับสนับสนุนการดูแลตนเองของผู้เป็นเบาหวานและบริหารจัดการจัดหาแหล่งประโยชน์ อุปกรณ์ เครื่องมือที่เหมาะสม

พยาบาลผู้เชี่ยวชาญโรคเบาหวาน

เอื้อต่อการปฏิบัติการพยาบาลในการดูแลช่วยเหลือผู้เป็นเบาหวานให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

5. ด้านการเป็นผู้วิจัย (researcher) ทำวิจัยและร่วมงานวิจัย ประยุกต์ใช้ผลการวิจัยในการดูแลผู้เป็นเบาหวาน เพื่อพัฒนาระบบบริการ งานทางคลินิก และคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้เป็นเบาหวาน รวมทั้งสนับสนุนการทำวิจัย ให้คำปรึกษา เสนอแนะประเด็นทำวิจัย ช่วยตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยของบุคลากรทางสุขภาพและนักศึกษาทั้งในและนอกสถาบัน

6. ด้านคุณธรรม จริยธรรม (ethic) ปฏิบัติการพยาบาลโดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณแห่งวิชาชีพพยาบาลและกฎหมายที่เกี่ยวข้องร่วมตัดสินใจในประเด็นปัญหาที่ซับซ้อน ทางจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพยาบาลผู้เป็นเบาหวาน และช่วยเหลือพิทักษ์สิทธิผู้ใช้บริการในการรับการดูแลรักษา

สรุป

พยาบาลผู้เชี่ยวชาญโรคเบาหวาน เป็นผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงในการดูแล และร่วมกับทีมสุขภาพในการดูแลรักษาผู้เป็นเบาหวาน ที่มีปัญหาซับซ้อน ยากแก่การควบคุมเบาหวานและมีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงนี้ จึงไม่ได้ทำเฉพาะบทบาทของการให้ความรู้ ให้การพยาบาลตามจริยธรรมแห่งวิชาชีพเท่านั้น ยังทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษา บริหารจัดการและทำการศึกษาวิจัย เพื่อพัฒนางานบริการด้วย ซึ่งเชื่อว่าเมื่อบทบาทเหล่านี้ได้รับการพัฒนาอย่างสมบูรณ์แล้ว ผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงจะเป็นกำลังสำคัญในการดูแลผู้ป่วยที่มีปัญหาซับซ้อน การสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่นำลงสู่การปฏิบัติการดูแลผู้ป่วยในคลินิก ให้ได้รับการดูแลแบบองค์รวมที่มีคุณภาพ นำไปสู่การพัฒนาทั้งคุณภาพงานบริการ

และเป็นหนทางแห่งความก้าวหน้าของวิชาชีพพยาบาลสายปฏิบัติการต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- ภาควิชาพยาบาลศาสตร์. (2544). แบบบรรยายลักษณะงาน (Job Description) ชื่อตำแหน่ง: พยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง สาขาการพยาบาลอายุรศาสตร์-ศัลยศาสตร์ : โรคเบาหวาน. คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมจิต หนูเจริญกุล. (2546). แนวคิดการปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงในระบบสุขภาพ ตามนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า. เชียงใหม่ : คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- องค์การอนามัยโลก. (1995). สถิติผู้ป่วยเบาหวานแห่งประเทศไทย. เอกสาร WHO-011 Global.
- Aekplakorn, W., Stolk, R.P., Neal, B., Suriyawongpaisal, P., Chong suvatwong, V., Cheepudomwit, S., et al. (2003). The prevalence and management of diabetes in Thai adults: the international collaborative study of cardiovascular disease in Asia. *Diabetes Care*, 26(10), 2758-2763.
- American Diabetes Association. (2004). Diagnosis and Classification of Diabetes Mellitus. *Diabetes Care*, 27 (Suppl.1), s5-s10.
- Diabetes Control and Complications Trial Research Group. (1996). The effect of intensive treatment of diabetes on the development and progression of long-term complications in insulin-dependent diabetes mellitus. *N Engl J Med*, 329, 977-986.
- Eli Lilly and Company. (1996). *A comprehensive study guide for patients and their health care professional. Managing Your Diabetes*. Indiana: USA.

บุญจันทร์ วงศ์สุนทรรัตน์

King, H., Aubert, R.E., & Herman, W.H. (1998).

Global burden of diabetes, 1995-2025 : prevalence, numerical estimates, and projections. *Diabetes Care*, 21(9), 1414-1431.

UK Prospective Diabetes Study Group. (1998a). Effect of insulin blood-glucose control with metformin on complications in over weight patients with type 2 diabetes (UKPDS34). *Lancet*, 352, 854-865.

UK Prospective Diabetes Study Group. (1998b). Insulin blood-glucose control with sulphonylureas or insulin compaired with conventional treat ment and risk of complications in patients with type 2 diabetes (UKPDS33). *Lancet*, 352, 837-853.

Clinical Nurse Specialist in Diabetes

Boonchan Wongsunopparat RN, MS.(Nursing), APN*

Abstract : Clinical nurse specialist or advanced practice nurse in diabetes is a new clinician nurse role to care a complexity of people with diabetes with the disciplinary health care team. The goals of care are, to control, to prevention, and to reduce the risk of long-term damage, dysfunction, and failure of various organs especially the eyes, kidney, nerve, heart, and blood vessels. The roles of the clinical nurse specialist in diabetes are not only the educator, but also include the clinical practitioner, consultant, administrator, researcher and ethic. The advanced practice nurse role is a new way for staff nurses. This role will be significant to create the body of knowledge to provide the clinical practice for complexity patients and increase quality of care in the future.

Keyword : clinical nurse specialist, diabetes

**Registered Nurse, Advanced Practice Nurse; Medical-Surgical Nursing : Diabetes, Department of Nursing, Faculty of Medicine, Ramathibodi Hospital, Mahidol University*